

Відгук
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Новікової Жанни Михайлівни
«Психологічні особливості емоційно-вольової регуляції
осіб похилого віку»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Особливістю демографічної ситуації сучасного суспільства є те, що кількість осіб похилого віку зросла у порівнянні з попередніми десятиліттями. Зростання тривалості життя призвело до появи додаткових вікових стадій, що ставить перед геронтопсихологією низку нових завдань. Вікова група людей похилого віку є унікальною соціальною групою, яка має біопсихічні, соціопсихічні, соціокультурні та міжособистісні особливості. Старіння розглядається як закономірний та нерівномірний процес фізіологічних, психологічних, соціальних змін, які носять індивідуальний характер та потребує комплексного й диференційованого вивчення. Між тим, поряд з інволюційними змінами органів та систем, вчені виділяють появу адаптаційних механізмів на різних рівнях організму, які допомагають особі похилого віку пристосуватися до нових умов життя. Більшість учених вказують на те, що розвиток людини похилого віку не припиняється, тому важливо визначити закономірність психічних процесів в загальній системі процесів старіння, вплив соціальних чинників на розвиток особистості людей похилого віку.

Актуальність дослідження Ж.М.Новікової не викликає сумніву, оскільки вивчення особливостей емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку дозволяє визначити шляхи, форми та засоби оптимізації якості життя цієї вікової категорії людей. Розробка та впровадження психологічного супроводу допоможуть людині похилого віку, використовуючи потенціал емоційно-вольової сфери, справлятися зі стресовими ситуаціями, хворобами, адаптуватися до змін, керувати власною поведінкою та діяльністю, навчитися жити повним життям, не зважаючи на старіння.

Вивчення дисертації та автореферату Ж.М.Новікової дає підстави стверджувати, що рецензована праця є результатом наукового дослідження здобувачки, яка має особисте бачення, власні підходи до розуміння проблеми емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку.

Аналіз наукового апарату дослідження дає змогу зробити позитивний висновок щодо методологічної обґрунтованості, виваженості та органічного взаємозв'язку всіх основних дослідницьких категорій. У вступі дисертанткою чітко визначено мету, об'єкт і предмет дослідження. Вдало дібрано комплекс загальнонаукових методів: теоретичних, емпіричних та статистичних. Зіставлення чотирьох основних завдань, які необхідно було розв'язати, та змісту загальних висновків свідчить, що Ж.М.Новікова за результатами виконання кожного завдання дала досить ґрунтовні відповіді та зробила наукові узагальнення.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження особливостей емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку» авторка, спираючись на роботи відомих вчених, визначила сутність поняття «емоційно-вольова регуляція осіб похилого віку» як особистісно-суб'єктний регуляційний потенціал, який інтегрує емоційні й вольові процеси та являє собою цілісну достатньо стабільну, відкриту систему індивіда, яка на різних рівнях психічної активності регулює (визначає, посилює, спрямовує, обмежує) реалізацію внутрішніх можливостей, сформований досвід активності особистості соціально прийнятними способами.

Проведений аналіз наукової літератури дозволив Ж.М.Новіковій визначити компоненти емоційно-вольової регуляції: емоції, вольова регуляція, досвід емоційно-вольової регуляції. На основі визначених компонентів виділені критерії емоційно-вольової регуляції: стійкість емоційної сфери, високий рівень розвиненості вольової регуляції, сформованість позитивного досвіду емоційно-вольової регуляції. Серед теоретичних засад заслуговує на увагу визначення форм емоційно-вольової

регуляції: механізми психологічного захисту, копінг-стратегії та життєстійкість.

На основі аналізу специфіки розвитку осіб похилого віку дисертантка звертає увагу на невизначеність та нечіткість меж цього вікового періоду, наявність великої кількості вікових періодизацій, а також відсутність єдиної назви цього вікового періоду, яка б включала змістовну характеристику та не мала негативного навантаження.

Теоретично досліджуючи особливості емоційно-вольової сфери осіб похилого віку, авторка виокремлює показники та рівні розвитку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку – високий, середній, низький.

У другому розділі «Емпіричне дослідження емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку» Ж.М.Новіковою науково обґрунтовано і детально описано констатувальний експеримент. Важливо, що при виборі методичного забезпечення було враховано його валідність та можливість забезпечити надійність результатів, а також адекватність методів меті й завданням дослідження.

Дисертанткою емпірично виявлено особливості індивідуально-психологічних рис осіб похилого віку, прояви емоційної складової, форми, рівні сформованості та відмінності залежно від місця проживання (вдома, будинок-інтернат) осіб похилого віку. З'ясовано специфіку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку: підвищений рівень готовності до тривожності, низький рівень емоційної стійкості та переважання афектів, що знижує ефективність функціонування емоційно-вольової регуляції та регуляторний потенціал особистості людей похилого віку. Результатами дослідження доведено переважання низького та середнього рівнів розвитку емоційно-вольової регуляції у осіб похилого віку.

За результатами власного наукового пошуку дисертанткою встановлено дуальну природу емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку: особистісно-орієнтовану (залежність від індивідуально-психологічних

рис особистості), соціально-орієнтовану (залежність від соціального середовища, соціальної підтримки та соціального захисту).

Одним з найбільш вагомих результатів проведеного дослідження є створення типології людей похилого віку за способами використання механізмів емоційно-вольового регулювання (активно-регулюючий, адаптивно-регулюючий, пасивно-регулюючий, деструктивно-регулюючий типи).

У *третьому розділі* дисертації «Шляхи розвитку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку» представлені дані формувального експерименту. Ж.М.Новіковою обґрунтовано та презентовано модель і програму оптимізації розвитку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку; проаналізовано результати апробації корекційно-розвивальної програми; розроблено психологічні рекомендації психологам, медичному персоналу, соціальним працівниками, обслуговуючому персоналу, адміністрації геріатричних пансіонатів та будинків престарілих.

Особливою заслугою дисертантки є сформована і запропонована нею модель оптимізації розвитку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку, яка полягає у здійсненні цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на розвиток емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку. Авторкою виділені основні засоби підвищення ефективності розвитку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку з урахуванням основних критеріїв розвиненості емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку

Статистичний аналіз отриманих за результатами формувального експерименту даних надав можливість Ж.М.Новіковій об'єктивно оцінити ефективність та рівень практичної значимості розробленої програми розвитку емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку.

Підсумки дисертаційного дослідження представлено у загальних висновках, які обґрунтовано, логічно та чітко сформульовано, відображають досягнення мети й завдань дослідження та є достовірними.

Маємо констатувати, що дисертаційна робота Ж.М.Новікової містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Автореферат відповідає основному змісту дисертації і відображає результати дослідження. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України.

Наукові положення та висновки, які було отримано Ж.М.Новіковою, одержали належне висвітлення в її наукових публікаціях. Результати дослідження впроваджено в практику.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, висловимо деякі зауваження та побажання:

1. У теоретичній частині дослідження авторка формулює висновок про багаторівневу та багатокомпонентну природу емоційно-вольової регуляції, яка визначається єдністю *усвідомлених* та *неусвідомлених* процесів. Водночас, дисертантка визначає емоційно-вольову регуляцію осіб похилого віку «як особистісно-суб'єктний регуляційний потенціал, який інтегрує емоційні й вольові процеси та являє собою цілісну достатньо стабільну, відкриту систему індивіда, яка на різних рівнях психічної активності, регулює (визначає, посилює, спрямовує, обмежує) реалізацію внутрішніх можливостей, сформований досвід активності особистості *соціально прийнятними способами*». В цьому аспекті не зовсім зрозумілим є звуження визначення емоційно-вольової регуляції до свідомого рівня детермінації.

2. На наш погляд, доцільним було б представити кількісні показники відмінностей сформованості особистісних рис між групою людей похилого віку, які мешкають вдома та у будинках-інтернатах (с.84, с.86, с.91), а також продемонструвати їх наочно у таблицях або діаграмах.

3. Вважаємо, що для підтвердження припущення про те, «що на особливості функціонування емоційно-вольової регуляція осіб похилого віку впливають вік та місце проживання (вдома, будинок-інтернат)» варто було б

виявити вікову динаміку та відмінності за умовами проживання за більшою кількістю показників емоційно-вольової регуляції.

4. У тексті роботи не завжди є посилання на наявні таблиці, рисунки та додатки, що утруднює сприймання матеріалу роботи.

Висловлені вище зауваження, безумовно, не впливають на загальну позитивну оцінку результатів здійсненого дисертаційного дослідження та його наукову значущість.

Загальний висновок: дисертація Жанни Михайлівни Новікової «Психологічні особливості емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку» за своїм теоретико-експериментальним змістом, новизною, а також своєю прикладною значущістю повністю відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «від 24.07.2013 р. № 567», (з урахуванням змін згідно постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656), а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»,
доцент кафедри психології

I.V.Сергеева

Підпис кандидата психологічних наук, доцента Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» Сергеевої І.В. засвідчую:

Начальник відділу кадрів

Є. С. Сілін